

MAJSTORI ILI OBRTNICI U STAROM ZAGREBU

Kako u staro doba ne bijaše u Zagrebu tvornica, izradjivali su majstori krobu svojom rukom sami ili uz jednoga ili dva pomoćnika. Bilo je za onda majstora, kojih danas više nema, jer su ih iztisnule tvornice ili vrieme. Bilo je »čavlara«, koji su pravili veće ili manje čavle, »iglara« koji su pravili velike i male igle i »gumbašnice«. Kositrene zdjele, tanjure, solenke i drugo kositreno posudje lievali su »kositrari«; kožu ovčju, kozju, vučju, lisičju, dabrovu pristavljali su »irhari«, lukove za strjelice pravili su »lučari«. Oko pojasa i preko ramena nosili su stari naši na vrpci torbicu, koju su zvali »mošnja« i u njoj imali novac, rubac ili drugi koji priručni predmet, te mošnje i seljačke torbe pravili su »mošnjari«, ali sigurno i one mošnje za crkve u koje se ubiru milodari. Dok su se nosili oklopi, cvao je i obrt »oklopnara«, dok su ostruge pravili »ostrugari«, a pojase »pojasari«. Strjelice su kovali »strjelari«, štitove pravili su »štitari«, tulce ili tokove za strjelice »tulari«. Surovu kožu sami su priugotavljali »varge«, prostiji postolari i od nje šivali obuću bez petica za seljake i sirotinju. Bile su to valjda »nestve« od kojih su se poslije razvili »opanci«, a od varga »opančari«, stari hrvatski obrtnici, kakovi su i »čižmari«. One, koji su pekli hljeb zvali su »hljebopeki«, a obično bijahu to žene, ravne današnjim krušaricama.

Osim ovih zanatnika, bilo je u srednjem vieku i bačvara ili pintara, brijača, koji nisu samo brijali i šišali, već puštali i krv, stavljali rogove i vadili zube, a bavili su se i ranarničkim poslovima. Bilo je ciglara, češljara, čižmara, gumbara, kamenara, kipara, klobučara, ključara, lokotara ili šporara, kovača, kožara, krznara, krojača, koji su već onda šivali seljačko odielo od »darovca«. Poznati su lončari, mlinari, mesari, nožari, pivari, koji su varili pivo, rešetari.

Stari su zanatnici rogožari, koji su od rogoza pleli hasure i »rogožare«, koji bijahu još prije 50 godina u Zagrebu obični, a išli njime na »plac« obično muškarci. Sapunari kuhali su sapun i lievali svieće-lojanice, dok

Ljevaonica crkvenih zvona Antuna Blazine

su svjećari ili voščari lievali valjda samo voštanice; sedlari su pravili sedla; stolari krevete, stolove, klupe, ladice, jer bijahu stolci i ormari u početku nepoznati. Bilo je tokara ili tačkara, tesara, tkalaca, koji nisu tkali samo platno, već i grimiz; kovači bili su i urari i pravili ure za zvonike; užari sukali su konope i pravili špagu; remenare zvali su »vuzdari«, jer su pravili i »vuzde« (vojke). Bilo je zlatara i zlatarija, koji su pravili crkveno posudje i razni ženski nakit. Zvonoljevci lievali su zvonove, ali i »lumbarde«. Stari naši znali su i za gudače ili svirače, krasnopisce i knjigoveže, slikare i rezbare, ali nisu poznali n. pr. medicare, dimnjačare, tapetare, ličilce, pokrivače, limare.

Godine 1397. izobčeni su iz gradske občine kao glavni krivci krojači: Leonard, Grga Hustić, Stjepan Kašinčan, Petrić Gal, Miholj, Gjuro, pak kovači Pavao, Egidij, Ferić. Izključiše zlatara Vrbana, mesare Šimuna, sina Lurinova, Nikolu, Bolča, Andriju, Luku, Pavla Levaka, Mikuša Kosinana, Mučića Verka, od stolara Stjepana, Blaža i Brcka, od postolara Konrada, Pavla Totara, Matiju Milišića, Tomu Mateja, Ivanica, Grdaka, Jakova s Perne, Stjepana, Dominika Križevčana, Biškupa, lončara Benka i Petra, čohaša Grgu, kožara Adama, Damjana, meštra lumbarda, ali i liekarnike Dioniza Jalimella, trgovca Vorča, ptičara Antuna, cestara Miltena i Jaklina.

Godine 1368. bilo je na Griču 87 raznih majstora medju svima 41 postolar, 11 kovača, toliko mesara i 8 ribara, koji sviedoče, da se mnogo mesa trošilo odnosno dobro živjelo. Bila su u varoši i 4 slikara i 3 zlatara i toliko svirača, što sviedoči da su Gričani gojili i glazbu, pak se uz svirku kojiput svojom tovarišicom i okrenuli. Tkalčić nam bilježi i 102 težaka, a ti težaci bili su sigurno poljodjelci, jer su u ono doba gospoda još riedka.

Po narodnosti bili su obrtnici Slaveni, Niemci ili Talijani, a bilo je medju njima i Magjara, no svakako bijahu u prvom redu Hrvati.

Obrtnici i trgovci počeli su se za rana udruživâti u zadruge, koje se spominju u najstarije doba kao *confraternitas sclauonialis*, *kalendinum Latinorum*, *kalendinum Theutonicorum*, dok se ugarska zadruga ne spominje. Poslije je nestalo narodnostnih zadruga, pak su se stvarale nove »obrtne« zadruge, medju kojima je najstarija »postolarska« ili »šoštarska« zadruga, koja je već ubilježena g. 1377., koja se valjda sastojala ponajveć od Niemaca.

Na čelu zadruga bio je »dekan«, kojega su birali svake godine, a birali bi ga na dan zadružnoga patrona na oltaru sa kojega bi se čitala misa, kojoj su bratovštinari ili zadrugari prisustvovali. Imali su i posebnu zastavu sa slikom svoga zaštitnika, imali i voštanice »kaleduške«, koje su palili na sprovodu svoga druga. Zakone takove si bratovština stvarala suglasno sa gradskim poglavarstvom, a imala je i svoje posebno gradsko vieće. Neko je su odredbe glede obrta i trgovine sačuvane, pak ću dvie tri navesti.

Godine 1357. odredilo je poglavarstvo, da smiju sol prodavati samo građani i to mjerom »starom« ili »pô stara«. Tko je točio vino krivom mjerom tomu bi ga zaplienili; dva diela od tog vina dobio bi sudac, a jedan dio onaj, koji je krivca prijavio. Ako se krčmar ogriješio po treći puta platio bi još i globu. Ako bi postrizač sukna tražio nedozvoljenu cieniu, globili bi ga prvi puta na 60 dinara, drugi puta jednom markom, dok bi ga po treći puta izagnali iz grada. Nalično su radili sa onim zlatarom, koji bi izradjivao takovu srebrninu u kojoj nema dvie trećine srebra. Par dobrih, većih cipela nije smio stajati više od osam križanaca ili dinara. Godine 1390. izašla je naredba, da nijedan stranac ne smije sam za sebe kupiti stâr soli, već dvojica zajedno, ako je kupio sol za više stranaca, onda bi mu ju zaplienili.

Ove i spomenute naredbe stezale su i ograničavale obrt i trgovinu, počelo se nastojati, da se slože »cehovi«, koji bi bili pod glavnom zaštitom krune.

Godine 1447. daje zastupstvo krojačima, da smiju imati ceh.³⁸⁶ Strani krojač imao se javiti kod cehmeštra, koji je pozvao majstore pred kojima onaj imao dokazati, da je vješt i zakonito diete. Pravim će majstorom postati, kad će svim majstorima ceha platiti dobar objed, u cehovsku blagajnu uplatiti dvie zlatne forinte i za spas njihove duše darovati 2 funte voska.³⁸⁷ Ako bi htio ženiti kćer ili udovu majstora, ima opet častiti, darovati i platiti.

³⁸⁶ * Isprava je do nas došla u prijepisu, izdao ju gradski sudac Ivan Uzolin 3. veljače 1677. godine. («Vjesnik Hrv. arheloš. društva», sv. X., 1908./9. str. 107.-119.).

³⁸⁷ * Važile su požunske mjere: žito i ostale sitne stvari mjere se »vaganom« (62,50 l); vino i druge tekućine »vedrom« (53,32 l); za težinu je mjera »funta« (0,56 kg, a 100 takovih »funta« je 1 centa).

Radionica dvokolica Ivana Dirnbachera na Preradovićevom trgu, 1890.

Već g. 1466. potvrdi kralj Matija u Zagrebu pravila »šošarskomu cehu« i iste godine krznarima, uzdarima i remenarima. Tko bijaše primljen u ove cehove, morao je platiti 2 forinta u cehovsku ladicu kao »ceharinu« i dati 4 funta voska za cehovski oltar.³⁸⁸

Šošarski ceh imao je i svoje vrtove, sve tamo do g. 1872., kad je proglašena »sloboda obrta«. Ti »šošarski vrtovi« bili su na južnoj strani današnjega sajmišta i sezali su od gradske hladionice do Hatzove ulice, a južno do bivše uzorne pivnice. Bilo je to kaptolsko zemljište zvano »Kantorščica«, jer ju je uživao kantor (pjevač) crkve sv. Kralja.

Zemljište su obdjelavali »šošarski dečki« (navučnici), koji su se njimi dosta napatili pogotovo onda, ako je njihova gospodarica bila »huda«. Vozili na vrtove s proljeća gnoj u tačkama, vrtove gnojili, »štihali« i čistili i sa vrtova kući povrće. Kako su vrtovi obdjelavali 2, 3 godine, bili su dobri vrtlari, ali slabi postolari i mnogi nije ni u starosti zaboravio batine, koje je primio radi vrta.

Tako su se malo pomalo razvijali i ostali cehovi, kojima bijaše nadzornik i zaštitnik kruna.³⁸⁹

Najbrojnije su se izticali cehovi župe sv. Marka, a padale su u oči navlastito za crkvenih obhoda ili »prošecija« svojim zastavama, koje su nosili na čelu svakoga ceha. Prvi ceh bio je špoljarski ili bravarski sa barjakom od crvene svile i slikom sv. Nikole i propetoga Isusa. Ovaj se je ceh zvao »veliki varoški ceh«. Njihov statut bio je izradjen po križevačkom statutu ostrugara i bravara, što ga je g. 1510. potvrdio kralj Vladislav II.

Ovaj je statut nalagao, ako umre majstor ceha, žena mu ili kalfa morali su doći na sprovod, svi majstori, žene i kalfe toga ceha. Kad su pokojnika

³⁸⁸ * Prijepis isprave objavio Tkalčić, MCZ sv. II., br. 251., str. 308.-310. Udruženje »šošarskog ceha« u većini su činili obrtnici njemačke narodnosti, pa se podgrade koje su nastavali i nazivalo Njemačka ili Šošarska ves, a nalazilo se na desnoj obali potoka Medveščaka i protezalo se sve do vrela Manduševca (to je današnja istočna strana Radićeve ul. i sjeverna strana trga bana J. Jelačića).

³⁸⁹ Tkalčić, O staroj zagrebačkoj trgovini, »Rad« Jugosl. akademije, knj. 176., str. 178.-238. i knj. 178., str. 87.-114., Zagreb 1909.

sahranili, morao je svaki majstor dati jedan novčić u cehovsku ladicu. U taj su ceh spadali i zlatari.³⁹⁰

Remenarski ceh imao je zastavu iste boje na kojemu bijaše slika sv. Doroteje i »majstorski znakovi« ceha.³⁹¹

Krojački ceh imao je zeleni barjak sa slikom sv. Ivana Krstitelja i sv. Marka.³⁹²

Crveni barjak sa slikom Majke božje sedam žalosti i cehovskim znakovima imao je gumbarski ceh,³⁹³ a takve boje barjak i čičmarski ceh sa slikom sv. Trojstva i sv. Pavla.³⁹⁴

Šoštarski ceh nosio je na procesijama barjak od crvenog damaska, propetoga Isusa i sv. Stjepana uz njega grb sa čičmom i cipelom i slikom sv. Donata sa čokotom vinove loze. Zadnji »cehmajster« šoštarskoga ceha bio je moj rođjak Mahin.³⁹⁵

Mesari imali su crveni barjak, s jedne strane bijaše slika sv. Elizabete, a s druge dva mesara i jedan vol.³⁹⁶ Zaštitnica »tkalačkog ceha« bila je sv. Barbara, koja je resila crveni barjak s jedne strane, dok su s druge strane bili cehovski znakovi.³⁹⁷ *Tkalačkomu cehu* pripadali su i klobučari.

Barjak »stolarskoga ceha« bio je ružičaste boje, ukrašen sa slikom sv. Ivana Nepomuka, a pripadali su mu i tokari, staklari i graditelji orgulja.³⁹⁸

Graditeljski ili *zidarski ceh* imao je barjak crvene boje, koji bijaše ukrašen sa slikama sv. Marije, sv. Josipa i sv. Roka, a s jedne strane imao cehovske znake.³⁹⁹ Ovaj je barjak visio do glavnoga žrtvenika, dok bijahu

³⁹⁰ * Prijepis povlastica izdao je Mihajlo Pucak zvan Škrlec, cehmeštar gradečkog ceha zlatara, mačara, bravara (špoljara) i kovača. Zastava je sačuvana i čuva se danas u Muzeju grada Zagreba (MGZ, sign. 235, M. Šercer, *Stari zagrebački obrti*, Zagreb 1991., str. 30.-31.).

³⁹¹ * Sačuvana zastava iz 1850. godinne pohranjena je u MGZ, sign. 1179.

³⁹² * Barjak se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju (HPM, sign. 2009).

³⁹³ * Cehovski barjak nije sačuvan (M. Šercer, o. c. str. 37.-38.).

³⁹⁴ * Zastava se čuva u HPM, sign. 1631.

³⁹⁵ * Barjak se čuva u HPM, sign. 1640, a zbog trošnosti se ne izlaže.

³⁹⁶ * Zastava nije sačuvana, a saznanja crpimo iz zapisa Kanonske vizitacije župe sv. Marka (NAZ, Protokol br. 64/XX g. 1801.-1808.).

³⁹⁷ * Barjak nije sačuvan.

³⁹⁸ * M. Šercer, *Stari zagrebački obrti*, str. 41., 1991., Zagreb

³⁹⁹ * Čuva se u MGZ, sign. 1761.

ostali barjaci smješteni kod onih oltara, koje su podigli ponajveć pojedini cehovi. Ne bijaše ni jedne crkvene svečanosti, kojoj nisu prisustvovali cehovi, pod svojim barjacima, a kako su imali religiozni značaj, doprinieli su mnogo k razvitku nabožnoga života u starom Zagrebu, pak su imali obavljati i nekoje crkvene dužnosti.

Kad se je u crkvi sv. Marka dao znak zvonom, da će svećenik bolesniku, morao je doći od svakoga ceha barem po jedan u crkvu. Svećenik odabrao je trojicu, koji su se obukli u posebno odielo, nosili baldahin i svjetiljke, dok su ga ostali pratili do bolesnikove kuće, ako bijaše bolesnik izvan grada do gradskih vratiju.⁴⁰⁰

»Najzanimiviji je u prošlosti Zagreba gumbarski obrt. Tadašnja muška i ženska gradjanska, plemićka i seljačka nošnja s mnogim gajtanimi, resama i gumbima, iziskivala je od gumbara mnogo. Koje dakle čudo, da je u oba gradska diela bilo mnogo gumbarskih majstora, koji su se udružili u više cehova. Prema predmetima sabranim u arheol. muzeju, vidi se, da su postojala u Zagrebu četiri gumbarska ceha: jedan 'na gradu', a tri na Kaptolu. Od 'zagrebačkog' gričkog gumbarskog ceha sačuvao se kositreni vrč, stojeći na tri čovječje glave, s valjkastim plaštem, drškom i poklopcem, koji ima na vrhu dječju glavu, na koju se naslanja kositrena ploča s nadpisom 'Ka(ntu) Uchiniliszu Napraviti Posteni Mladenczi (t. j. djetići) Plemenitoga cheha gombarskoga: Dekan meszter Juricza Marichevich s moiemi petmi Mladenczi pod cehmesztrom Janusom Jakopovichem ocha mesztrom Istvanom Pano(vi)ch. Biarmesztrom Jurica Novak 1717.' Na plaštu je pak ovaj natpis: ocha Mesztrom Januse Lepesich Mla(i)sem cheh Mesztrom Iszvanom Panovich«. Vrš je visok 26.5 cm., a muzeju ga poklonio gumbarski ceh«.⁴⁰¹

Na Kaptolu su postojale kako već spomenuh, tri gumbarska ceha i to: *hrvatski*, *njemački* i *magjarski*. Od *hrvatskog* se čuva u Arh. muzeju zastava od g. 1794. Zastava je trouglasta od žutoga damasta. S jedne je strane slika Bogorodice s Isusom na lievoj ruci, te natpis: »S. Maria moli Boga za nas«. Na drugoj je strani sv. Ladislav sa žezlom i sjekirom u desnoj,

⁴⁰⁰ Barlè, l. c. s. 56., 58.

⁴⁰¹ * Danas se čuva u HPM, sign. 963 (više o tome M. Šercer, Vrš djetića kaptolskog gumbarskog ceha, »Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske«, god. XVIII, br. 3, Zagreb, 1969, str. 28.-30., te i u o. c. str. 141., kat. jed. 468 s nadopunjenim tekstom natpisa).

a s ugarskim grbom u lievoj ruci. Ispod lika je upisano: »Zastava plemenitoga czeha gumbarzkoga iz Kaptoloma 1749.« Držak je crveno-žuto spiralno oličen.⁴⁰²

Od *njemačkog* gumbarskog ceha na Kaptolu sačuvala se cehovska tablica. Od brončana je lima u obliku grba, visoka 103 cm. zakovana na obje strane. S jedne strane ima raskrivljenog austrijskog orla s monogramom »C VI« na prsnom štitu, a s druge strane dva muška lika odjevena u magnatsko odijelo, s kapama na glavi, jedan u čizmama, drugi u cipelama. Među njihovim glavama spletene su kite, rojte i gumbi, a dolje na kraju godina »1750«.

I od *magjarskog* gumbarskog ceha sačuvala se tablica visoka 18 cm. S jedne strane ima natpis: »T:P:C:G:S:Y:K: – Y:G:G:1:8:0:8« pa kite i rojte; s druge strane grb Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, te grb grada Zagreba, s jednim pletenim gumbom i sa dva muška lika s kalpakom i perjanicom na glavi, u kratkim haljeticima, urešenim gajtanima i gumbima, te u uskim hlačama s gajtanima i izrezanim čizmama.⁴⁰³

⁴⁰² * Čuva se u HPM, sign. 1633.

⁴⁰³ F. Pajas, Cehovi u starom Zagrebu (»Nar. novine«, 1916.); R. Horvat, *Kako su nekada živjeli brvatski obrtnici*, Zagreb, 1929.